

Uzdravující síla

TOMÁŠ BONĚK

Příběh křesťanství je od počátku příběhem nemoci a uzdravení. Evangelia stále znovu zdůrazňují, že Ježíš po svém křtu v Jordánu nejen učil, ale také, a mnohdy především, léčil. Křesťanství je ze své vnitřní podstaty náboženstvím nemocných.

Ježíš chodil po celé Galileji, učil v jejich synagógách, kázal evangelium království Božího a uzdravoval každou nemoc a každou chorobu v lidu.

Pověst o něm se roznesla po celé Sýrii; přinášeli k němu všechny nemocné, postižené rozličnými neduhy a trápením, posedlé, náměsíčně, ochrnuté, a uzdravoval je. A velké zástupy z Galileje, Desetiměstí, z Jeruzaléma, Judska i ze Zajordání ho následovaly.

(Mt 4,23-25)

Základní impuls křesťanství spočívá v přemožení nemoci, které se v křesťanské tradici říká *choroba hříchu*. Toto základní konstituční porušení se projevuje ve všech dalších individuálních chorobách, zblouzeních a slabostech. Člověk, který byl podle biblického příběhu o stvoření světa povolán, aby byl obrazem Božím — tedy aby se stal sebevědomou, svobodnou tvůrčí bytostí — se musel oddělit od svého božského prazákladu a toto oddělení je *hřích*. To, co tu nazýváme hříchem, přitom není morální kategorií! Cesta lidského vývoje směřujícího ke svobodě je nejprve nutně cestou sestupnou. Kdyby se člověk býval neoddělil, zůstal by sice součástí prapůvodního božského řádu stvoření, ale byl by částí nesamostatnou a nesvobodnou. *Pád do hříchu*, o kterém vypráví první kniha Bible, je tak paradoxně základním východiskem lidského vývoje na zemi. Tento pád, či oddělení, se opakuje a prohlubuje stále znovu ve všech kulturních epo-

chách i v životě každého jednotlivého člověka. Vlastně již samo narození je takovým prvním pádem z přirozeného řádu. V těle matky žije budoucí člověk bezpečně ukotven v celku, který přesahuje a podmiňuje jeho individuální bytí. Zde sice má vše, co k životu potřebuje, ale jeho vlastní samostatný život je možný jen ve velmi omezené míře. Po narození pak začíná proces, který je doprovázen nesčetnými dalšími „pády“ a vzdory. Přirozený řád a zvenčí určená pravidla postupně ustupují individuálnímu utváření vlastního osudu. Vývoj lidstva stejně jako vývoj jednotlivého člověka vede přes pád z přirozeného řádu přírody do života v lidském společenství, ze kterého se, opět „pádem“, vyvíjí ke svobodné individualitě. Každý stupeň tohoto vývoje má svůj velký úkol a smysl, neboť vytváří a dává prostor pro evoluční krok, který podmiňuje průběh další cesty. Vývoj vždy vyvolává nutnost opustit původní stav a jistotu. První z popsanych pádů je něčím zcela přirozeným a jako takový jej i vnímáme. Všechny další pády, mnohdy doprovázené srovnatelnými bolestmi jako při tom prvním, přijímáme mnohem obtížněji. Tuto skutečnost si můžeme uvědomit například při spoluprožívání vývoje dítěte. Pokrok se zde mnohdy podobá katarzi, která přichází po krizi způsobené menším či větším „pádem“.

Dítě se například prožívá jako samostatná bytost nejsilněji v okamžiku vědomého překročení rodičovského zákazu. Dítě ví, že něco nesmí, a přesto to udělá. V takovém okamžiku jedná samo za sebe, a ne z vůle druhých. Špatné svědomí, které se přitom většinou dostaví, je nejsilnějším prostředníkem sebeuvědomění. *Pád* se tak stává cestou k sobě samotnému. Zázitek vlastního já je na zemi vždy spojen s osamostatněním a to je vždy *hříchem*, tedy oddělením od celku.

Starší náboženské a sociální systémy proto spatřovaly v lidském já poslední plod a korunu hříchu. Do minulosti obrácený pohled náboženských vůdců patřil na sestupnou cestu lidstva, které se na počátku svého vývoje oddělilo od světelných říší Ducha a od té doby sestupuje stále hlouběji do temné říše země. Lidstvo sice na této své cestě zemi stále lépe uchopuje a chápe, jeho spojení s bohy však přitom postupně slábne a mizí. Pozemská osobnost, která se zrodila jako poslední plod na konci tohoto vývoje, je sebestředná a sobecká. Jednotlivec je tak ze své podstaty ohrožením celku. Zákony a nařízení, které určovaly soužití lidí v posledních dobách před Kristem, měly za cíl usměrnit a tříbit lidskou vůli, která by se bez výchovy stala zvlí. Člověk sám ze sebe nemůže dosáhnout ničeho dobrého. O tom hovoří pisatel první knihy Mojžíšovy, když v příběhu o potopě světa říká:

„I ucítil Hospodin libou vůni (oběti) a řekl si v srdci: „Už nikdy nebudu zlořečit zemi kvůli člověku, přestože každý výtvar lidského srdce je od mládí zlý, už nikdy nezhubím všechno živé, jako jsem učinil. “

Do této situace zasáhl Kristus, který přišel, aby uzdravil lidstvo. Svým působením se plně přihlásil k člověku a jeho porušenosti. Lidské srdce se tak stalo východiskem a bodem obratu. Bolestný sestup do říše stínů se skrze Kristovu smrt a zmrtvýchvstání stal nadějí na spásu. Nebe a země — Bůh a člověk — se v Kristu Ježíši spojují ve vyšší jednotu, praobraz člověka.

Když Kristus v 16. kapitole Janova evangelia utěšuje své učedníky obrazem porodu, nehovoří o ničem jiném.

„Amen, amen, pravím vám, vy budete plakat a naříkat, ale svět se bude radovat; vy se budete rmoutit, ale váš zármutek se promění v radost. Žena, když rodí, má zármutek, neboť přišla její hodina; ale když porodí dítě, nevzpomíná už na soužení pro radost, že na svět přišel člověk. I vy máte nyní zármutek. Uvidím vás však opět a vaše srdce se zaraduje a vaši radost vám nikdo nevezme. V onen den se mě nebudete již na nic ptát. Amen, amen, pravím vám, budete-li o něco prosit Otce ve jménu mém, dá vám to. Až dosud jste o nic neprosili v mém jménu. Proste a dostanete, aby vaše radost byla plná. To vše jsem vám říkal v obrazech. Přichází hodina, kdy k vám už nebudu mluvit o Otci v obrazech, ale budu jej zvěstovat přímo. V onen den budete prosit v mém jménu a neříkám vám, že já budu prosit Otce za vás; vždyť Otec sám vás miluje, protože vy milujete mne a uvěřili jste, že jsem vyšel od Boha. Vyšel jsem od Otce a přišel jsem na svět. Ted' svět opouštím a navracím se k Otci.“ (...)

„Hle, přichází hodina, a již je zde, kdy se rozprchnete každý do svého domova a mne necháte samotného. Ale nejsem sám, neboť Otec je se mnou. To jsem vám pověděl, abyste ve mně našli mír. Ve světě máte soužení. Ale vzchopte se, já jsem přemohl svět. “

Cílem, ke kterému tento bolestiplný proces směřuje, je *nový člověk*, do jehož srdce vstoupil Kristus jako pramen proměňujících sil! Skrze něj dostává sestupný vývoj lidstva i člověka nový smysl a směr.

Kristus přitom svým příchodem neuzdravil všechna porušení naráz. Kdyby tomu tak bylo, pak by člověku odebral svobodnou vůli a krom toho by dnešní svět musel vypadat jinak...

Tato skutečnost někdy vede k rozhořčenému odmítání křesťanské zvěsti anebo k názoru, že *spása* či *uzdravení*, které Kristus přináší, nejsou z tohoto světa. Vždyť člověk se i nadále prožívá jako bytost stojící v napětí mezi různými polaritami, mezi silami, které působí protichůdně a jsou samy o sobě jednostranné. Každá jednostrannost přitom může vést k nemoci, nebo i k zániku. Na druhé straně je třeba si uvědomit známou skutečnost, že právě konfrontace s jednostranností může být prostředkem dalšího vývoje. To lze zřetelně vidět na roli dětských nemocí ve vývoji dítěte, ale v principu to platí o každé lidské nemoci. Celý lidský život je příběhem nikdy nekončícího zápasu o živý střed mezi horním a dolním či vnějším a vnitřním. Život, který se mezi těmito póly rozvíjí, se může stát skutečně lidským jen tehdy, pokud člověk aktivně rozvine svůj vztah k sférám přesahujícím jeho přítomné bytí a překoná přirozenou dynamiku pádu. Sílu k tomuto překonání nalézá v Kristu, který si lidské já zvolil za bránu svého příchodu.

Popsané základní porušení se projevuje na všech úrovních bytí—tedy jak na tělesné, tak i na duševní a duchovní úrovni. Tělo je nástrojem duše a duše zároveň spoluprožívá a zrcadlí tělesné stavy. Naše duševní stavy ovlivňují naše tělesné zdraví a zároveň je i naše tělesnost buď nosným základem či oslabující zátěží naší duše.

Náš vztah ke světu je určován mírou *sympatie* a *antipatie*, dvou kvalit, které lze vnímat mnohem širěji, než je běžně zvykem. Jde o míru „přijímání“ a „odmítání“ vztahu se světem. Obě síly jsou přitom stejně důležité. Působí-1 i jednostranně, mohou zapříčinit velké potíže. Je-li totiž *sympatie* příliš velká, pak člověk ztrácí sebe sama ve světě, který ho přemáhá a v jeho jedinečnosti ničí. Na druhé straně vede přemíra *antipatie* k úplnému uzavření se před světem.

Obě tendence dnes ve své jednostrannosti působí velmi silně a mnohdy dokonce na různých úrovních společně. Zážitek absolutní samoty, způsobený přemírou *antipatie*, která vede k výlučnému duševnímu sebeprožívání a uzavřenosti, může být doprovázen úplnou ztrátou zábran na tělesné úrovni. Tak se někdy duševní samota může stát příčinou tělesné bezbřehosti a obráceně. Duše, hledající v prožívání tělesnosti překonání vlastní sebevztáženosti a samoty, nejen že takového překonání nedosahuje, ale ještě k tomu promarní své životní síly.

Nesprávné chování způsobené jednostranným prožíváním popsaných protikladných sil může být příčinou těžkých onemocnění. Tak tomu ale není zdaleka vždy a proto je třeba každý případ posuzovat zcela individuálně a pečlivě.

Co tu popisujeme jako základní síly působící ve vztazích mezi vnějším a vnitřním, duší a světem, organismem a jeho životním prostředím, může být ve své porušenosti přítomno už i u dětí — buď jako vrozený problém, či jako slabost způsobená nesprávnou výchovou. Mnohá z takzvaných civilizačních nemocí může být úspěšně překonána, pokud člověk nalezne ztracený střed mezi vnějším a vnitřním.

V minulosti lidé bolestně prožívali svou slabost a nedostatečnost. U moderního člověka oproti tomu převládá názor, že si se vším má a musí poradit sám. Náboženství je vnímáno jako „berlička“ pro slabé a nemocné. Silní a zdraví něco takového nepotřebují. Ti dokáží z vlastních sil vykonat vše, co je třeba. Na první pohled by se mohlo zdát, že tu proti sobě stojí dva nesmiřitelné názory — jeden, který se na člověka dívá skepticky a nedůvěruje v jeho až do nejhlubších základů porušenou konstituci, a druhý, který s velikou důvěrou v člověka odmítá vše, co přichází jako pomoc zvenčí. I zde hledá moderní náboženská obnova, jak o ni usiluje Obec křesťanů, střed mezi oběma extrémami. Jejím cílem je „dospělý“, sebevědomý a svobodný křesťan, člověk, který si je vědom svého lidství. Vše, co mu může Obec křesťanů nabídnout, je posledku skutečně jen pomocí k tomu, aby se postavil na vlastní nohy a ze svých vlastních sil uchopil úkol, který na něho ve světě čeká. Takto chápané křesťanství není jen náboženstvím nemocných, ale i náboženstvím víry v člověka, který skrze Krista nalézá své pravé lidství. To se může stát prostřednictvím společenství, které si klade za cíl pěstovat náboženský život způsobem přiměřeným době. Lidé, kteří se svobodně shromažďují před oltářem, umožňují, aby vznikl prostor, ve kterém může dojít k individuálnímu setkání s Kristem, který říká:

„Opět vám pravím, shodnou-li se dva z vás na zemi v prosbě o jakoukoli věc, můj nebeský Otec jim to učiní. Neboť kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich.“

(Mt 18,19-20)

Středem společenství křesťanů se stává oltář jako místo *svátosti*. Svátost přitom není zázračným všelékem, který jednou provždy vyřeší všechny problémy

lémy a jednostrannosti a zaručí věčné zdraví a spásu. Svátost stojí ve středu mezi minulostí a budoucností jako bod obratu. Na jedné straně se obrací k minulosti a posvěcuje ji světlem, které na ni vrhá, a na straně druhé se obrací do budoucnosti, kterou konstitutivně mění a zakládá. Svátost je místem Kristovy přítomnosti, z ní a skrze ni působí.

Podívejme se nyní, jak se tato skutečnost projevuje v jednotlivých svátostech. Každá ze sedmi svátostí — křest, confirmace (biřmování), zpověď, obřad posvěcení člověka (eucharistie), poslední pomazání, kněžské svěcení a svátost manželství — zpřítomňuje Kristovo působení v lidském životě jiným způsobem. Prvních pět svátostí doprovází lidský osud, tak jak se rozvíjí mezi zrozením a smrtí. Kněžské svěcení a svátost manželství jsou svátosti, jež posvěčují prostor, který se otevírá v mezilidských vztazích.

Křest

První svátostí, se kterou se člověk může ve svém životě setkat, je křest. V Obci křesťanů křtíme zpravidla děti, a to krátce po jejich prvním „pádu“, tedy po narození. V kontextu tohoto článku se proto budeme zabývat především tímto křtem. Důvody, které v některých případech mohou vést ke křtu dospělých, jsou naprosto individuální a tento náš výklad nenarušují. Význam křtu, který některá společenství křesťanů vede k přesvědčení, že je správnější křtít jen dospělé, v našem pojetí přebírají jiné svátosti.

Křestní rituál v jistém smyslu opakuje vývojovou cestu lidstva. Poté co se kněz obrátil k duchovním bytostem na nebesích a spojil své myšlení, citění i chtění se silami, které vládou křesťanským substancím, hovoří křest o sestoupení člověka z nebe na zem. Zde na zemi ho máme přijmout a vnést do společenství křesťanů. Tělo i duše člověka mají svůj původ u Boha. Jeho cílem je život pro království Ducha. Tak křest popisuje a posvěcuje minulost. Vše, co následuje, je konstitutivním základem budoucnosti. Kmotři, kteří se ke křtenci přidávají, mají doprovázet a nést ve vědomí jeho další vývoj. Při křtu v Obci křesťanů se používají tři substance: voda, sůl a popel. Tyto substance nejsou jen symboly, nýbrž reálnými zástupci sil a procesů, které za nimi stojí.

Sůl, krystalická látka, zastupuje síly, které udržují a konzervují formu. Popel je jejím pravým opakem, zpřítomňuje síly rozpadu a ztráty formy, která ustupuje něčemu novému. Voda, která během křestního rituálu působí nejdříve sama, pak ve spojení se solí a nakonec s popelem, působí jako síla spojující a vyrovnávající. Všechny tři procesy, které stojí za vodou, solí a popelem, jsou přítomny ve své specifické jednostrannosti i v člověku. Křest vkládá do osudu křtěnce zárodek uzdravujících, vyrovnávajících a harmonizujících sil. Tento zárodek se však rozvine jen tehdy, když se křest stane impulsem k přiměřené výchově. Dítě ještě není aktivní samo ze sebe, a proto je odkázáno na pomoc kmotrů, rodičů a celého společenství. Právě u křtu je zřetelně vidět, že vedle bezprostředního duchovního působení je třeba, aby se svátost stala podnětem ke změně a k vědomému uchopení života. Nosným vyjádřením křestního impulsu je pak Nedělní obřad pro děti, bohoslužba, kterou děti navštěvují mezi svým sedmým a čtrnáctým rokem. Tato bohoslužba, která shrnuje základní pravdy křesťanství pro děti pochopitelným způsobem, je slavnostním vrcholem náboženské výchovy. V ideálním případě ji děti prožívají v týdenním rytmu, jako nedílnou součást křesťanské neděle.

Konfirmace

Konfirmaci neboli biřmování v Obci křesťanů udílíme mladým lidem přibližně ve čtrnáctém roce jejich života. Je to v nejvlastnějším smyslu křesťanská svátost. Dětství, které následuje po křtu, je vlastně ještě neseno předkřesťanskými principy. Život dítěte je určován a veden jakoby zvenčí kmotry, rodiči a vychovateli. V náboženské výchově převládá Starý zákon. Na to vše pohlíží ve zpětném pohledu obřad konfirmace a říká, že síla, jež vedla srdce dospělých, kteří mladého člověka v dětství doprovázeli, byla silou Kristovou. Lidé, kteří vychovávají dítě ve smyslu křtu, se tak podobají dávným zasvěcencům, kteří vedli předkřesťanské lidstvo. Sílu, jež je vedla, má nyní mladý člověk uchopit a učinit ji svou vlastní silou. Konfirmace chce napomoci tomu, aby se výchova v mohutné metamorfóze stala sebevýchovou. Na prahu mezi dětstvím a mládím prožívá mladý člověk nejednu krizi a jednostrannost. Dospívání s sebou přináší tělesné, duševní a duchovní změny. Konfirmace posvětčuje na jedné straně ve zpětném pohledu výchovu vyplývající ze křtu a na druhé straně žehná a zakládá vlastní individuální cestu životem. Ve středu mezi nimi se odehrává svátostné setkání s Kristem — svátost konfirmace, to jest posílení.

Obřad posvěcení člověka

Součástí konfirmace je i Obřad posvěcení člověka — bohoslužba s eucharistií, kterou zde mladý člověk prožívá vůbec poprvé. Obřad posvěcení člověka doprovází člověka po celý život. I když na oltářích (ne na každém oltáři) Obce křesťanů slavíme Obřad posvěcení člověka každý den, jsou hlavní obřady vždy v neděli a o velkých svátcích. I zde tedy platí týdenní rytmus zasazený do většího rytmu ročních svátků. V této centrální křesťanské svátosti dochází ve čtyřech stupních — zvěstování, obětování, proměňování a přijímání — k nejtímnějšímu možnému setkání s Kristem. Zde se plně projevuje uzdravující a vyrovnávající síla, která proudí skrze Kristovo působení. Vztah člověka a světa či jednotlivce a společenství se tímto setkáním může postupně proměňovat a uzdravovat. Vyrovnávající síly zde působí v polaritě chleba a vína. V chlebě působí formující síly, které určitým způsobem tlumí a brzdí příliš rychlé proměny duševních stavů, ve kterých duše ztrácí sebe sama. Kalich oproti tomu nese v proměněném víně síly plamenného nadšení a oživení. Forma a oheň — dvě přirozené polariry — tu působí společně jako uzdravující lék.

Zpověď

Zpověď, která může přijímání při Obřadu posvěcení člověka předcházet, může být prožívána jako vyšší forma rozhovoru se sebou samým. V naší souvislosti je zpověď především pohledem zpět, který události vlastního života a síly duše osvěcuje novým, vyšším světlem. Zpověď posvěcuje individuální rozpominání jako východisko pro další vypořádávání se s vlastním osudem. Zde nejde o to vše posoudit ve světle nějakých morálních představ či zákonů, ale o naprosto upřímný pohled na sebe sama. Na všechno, co je ve mně nemocné, temné a zlé. Takový pohled je podmínkou *míru*, který vyvěrá ze živého středu mezi jednostrannostmi života. Zpovědní rozhovor je veden ze sil Toho, jenž praví:

„Nepřišel jsem, abych soudil svět, ale abych svět uzdravil.“

(J 12,47)

a nebo

*„Lékaře nepotřebuji zdraví, ale nemocní.
Nepřišel jsem pozvat zdravé, ale nemocné.“*

(Mk 2,17)

Pohled zpět je přípravou na přijetí uzdravujícího léku Kristovy přítomnosti. Tato přítomnost je pro naše prožívání podmíněna upřímností. Je-li účast na Obřadu posvěcení člověka takto připravena, pak se síly v něm působící mohou spojit s konkrétní životní situací.

Poslední pomazání

Na konci života může umírající přijmout svátost posledního pomazání. Tato svátost má vlastně ve skutečnosti tři části, které lze přiřadit k minulosti, přítomnosti a budoucnosti. V případě, že je to možné, začíná obřad posledního pomazání zpovědí — tedy zpětným pohledem na uplynulý život. Pak následuje přijímání jako nejintimnější okamžik Kristovy přítomnosti a nakonec vlastní pomazání olejem, který zpřítomňuje síly uvolnění a osvobození. Olej byl ve všech dobách součástí určitých obřadů. Při korunovaci, kněžském svěcení i při posledním pomazání jde o to, aby člověk přesáhl hranice svého těla. Poslední pomazání má být posilou na cestu, na jejímž konci je život beze smrti.

Kněžské svěcení

Kněžské svěcení posvěcuje individuální vývoj člověka, který se rozhodl vykonávat povolání, které zpřítomňuje Kristovo působení ve světě. Rituál kněžského svěcení pohlíží jak na dosavadní život kandidáta kněžství, tak i na jeho budoucí působení, které posvěcuje a konstitutivně zakládá. Z doposud naznačeného vyplývá, proč si jsou správně pochopená a praktikovaná povolání kněze a lékaře (a v jistém smyslu i učitele) blízká. Každý svým způsobem přistupuje k trpícímu člověku, aby mu pomohl nalézt zdravý střed. Lékař působí více z tělesně duševní rovně, zatímco kněz skrze svátosti z rovně duchovně duševní. Avšak cílem obou je totéž. Rudolf Steiner, který na začátku dvacátého století zásadním způ

sobem pomohl při obnově a novém pochopení poslání celé řady povolání, popsal tři úrovně, které je třeba nově spojit.

VĚDA

UMĚNÍ

NÁBOŽENSTVÍ

Jedna z cest vede přes studium a vědecké bádání k uměleckému uchopení a proměnění získaných schopností a vědomostí, aby nakonec vyústila v náboženské prohloubení. To je cesta antroposofie a z ní vycházejících povolání. Druhá cesta, která se s první nijak nevyklučuje, vychází z náboženské zkušenosti, která pak oplodňuje všechny ostatní úrovně. To je cesta svátostí.

Obě cesty se setkávají a pronikají ve středu, ve sféře umění, které je zde chápáno širěji než jako pouhý souhrn uměleckých směrů. Rudolf Steiner hovořil i ve vztahu k lékařství a k pedagogice o umění a nejvyšší, budoucí formou mu bylo *umění sociální*. Povolání kněze je v tomto smyslu možno chápat jako zjevný praobraz každého povolání. Jeho obsahem je člověk sám. Proto si jsou především povolání kněze, lékaře a učitele podobná. Člověk, který se cítí být k jednomu z nich povolán, potřebuje cestu vnitřního školení, která mu pomůže na jedné straně nalézt jeho vlastní ztracený střed a na druhé straně v něm rozvine vyšší síly poznání, které pro výkon svého povolání potřebuje. Antroposofie Rudolfa Steinera je v tomto smyslu nenahraditelnou pomocí. V ní se lidstvu vrátilo *zasvěcení* jako nosný základ života společenství. Spolupráce těch, kdo čerpají sílu a obsah pro svá povolání z tohoto pramene, může být pro lidstvo velkým pozhánáním a přínosem.

Svátost manželství

Na začátku jsme uvedli, že přirozený vývoj člověka vede zpočátku ke stále větší samotě. Ve světě kolem nás se tato skutečnost projevuje stále zřetelněji. V rámci vývoje lidských společenství došlo k postupnému nárůstu role měst. Vesnické společenství bylo ještě donedávna živým sociálním organismem, ve kterém měl každý své místo a kde se lidé znali. Ve městech žije mnohdy stejný počet lidí v jediném domě, jejich skutečné vztahy jsou však mizivé. Příchodem médií a techniky se i vesnice stále zřetelněji mění v malé město. Problémy spojené s pocitem samoty a opuštěnosti, stejně jako neschopnost žít ve společenství, jsou výraznými jevy naší doby. To se drastickým způsobem projevuje i v osudech mnoha manželství. Důvody a síly, které v minulosti nesly institucionální manželství, dnes z velké části pominuly. Morální či ekonomické důvody pro udržení manželství nestačí a skutečně nosný základ se hledá jen těžko. Páry, které se spojí ze sil lásky mezi mužem a ženou, tak často nezvládají další vývojové fáze svého vztahu. První fáze zamilovanosti, ve které je vztah dvou individualit prodchnut vztahem od *já k ty*, je mnohdy vystřídána zápasem dvou osobností, které se snaží prosadit a uhájit na úkor partnera. Proces *přirozené* individualizace se zde projevuje ve své nejzřetelnější podobě — jako boj *já* proti *ty*. Rudolf Steiner v této souvislosti zdůraznil, že manželství není přirozené (v naší přírodní přirozenosti působí mnohé proti němu), ale že je to *kulturní čin*.

Do této situace vstupuje nejvyšší ze sedmi svátostí — svátost manželství — která posvěcuje setkání muže a ženy tím, že je uvádí do souvislosti s Kristem. Skrze Krista, který svým obětíním činem proměnil pozemské působení v působení duchovní, nalézá životní společenství muže a ženy smysl a cíl. Velikost a hloubka této svátosti nespočívá jen v tom, že v zárodku překonává rozdělení pohlaví, ke kterému došlo ještě před pádem do hříchu. Svátost manželství je svátostí, která nejvíce proniká a proměňuje každodenní život. To, co platí pro každou svátost, totiž že její působení je reálné jen tehdy, pokud se stane plnou a vědomou součástí života, platí ve zvýšené míře právě pro manželství. Společné otevírání životního prostoru, ve kterém oba partneři mohou růst a který se stává pramenem proměňujících sil — to je nejvyšší ideál manželství. Úkolem manželů je nalézt zcela individuální a tvůrčí způsob, jak budou tento ideál uskutečňovat. Každé skutečně žité, zdravé manželství je v naznačeném smyslu *uměleckým dilem*.

Porušení *pádem do hříchu* a vývoj, který z toho pramení, jsou bolestnou zkušeností našeho pozemského bytí. Právě křesťanství však nikdy neusilovalo o návrat do dětského, nesamostatného stavu před pádem. Ví, že cesta k uzdravení a spáse vede vpřed. V Kristu Ježíši spatřuje toho, kdo svým přiznáním se k člověku léčí jeho porušenost. To ale nemůže udělat bez člověka! Člověk je povolán ke spoluúčasti na *díle spásy*.

Oltář je vždy především středem společenství, které vytváří svátostný prostor naplněný Kristovou přítomností.

Zde nezáleží na tom, jak daleko kdo ve svém osobním vývoji je. Uzdravující síla svátostí bytostně pramení v mystériu na Golgotě, a ne v lidech. *Milost*, která skrze svátosti může vstoupit do našich osudů, přemáhá *chorobu hříchu*. Kdo přijímá svátosti správným způsobem, ten se skrze ně stává součástí proudu, který se vlil do vývoje lidstva před dvěma tisíci lety. Svátostné požehnání nemůže být víc než přípravou na vlastní cestu osobního vývoje. Člověk zde přijímá posilu a impuls k proměně svého života a svých sociálních vztahů. Svátost se mu stává uzdravujícím lékem — zárodkem proměněné budoucnosti. Co bude dál, je na něm.